

DLUH ANDRAGOGIKY?

Debt of the Andragogy?

Mgr. Vladimíra Šmídová

Katedra sociologie a andragogiky FF UP Olomouc

E-mail: vladimira.smidova@seznam.cz

Abstrakt

Příspěvek se zabývá problematikou celoživotního vzdělávání a zejména aktivního zapojení vysokých škol a univerzit do tohoto procesu. Konkrétně se zaměřuje na studijní obor Andragogika a poukazuje na určité problémy vyplývající z poměrně složitého a komplikovaného vývoje tohoto studijního oboru a v podstatě tak celé oblasti vzdělávání dospělých v České a Slovenské republice.

Abstract

The article is concerned with lifelong education and mainly with active participation of universities within the lifelong education framework. It focuses on Andragogy as subject of study and points out the problems related to the complicated development of this subject, and hence also the whole field of adult education in the Czech and Slovak Republics.

Ve svém příspěvku se chci zamyslet nad posláním a rolí vzdělávacích institucí, zejména vysokých škol a univerzit v rámci celoživotního vzdělávání. Tuto problematiku se budu snažit přiblížit na pozadí skutečných jevů, které jsou dodnes podle mého názoru jaksi opomíjeny a zcela určitě by si zasloužily ze strany univerzit aspoň minimální pozornost.

Nejdříve ve stručnosti ke všeobecnému konceptu celoživotního vzdělávání a celoživotního učení. Na toto téma už bylo řečeno dost, takže opravdu jen krátce. Myšlenka či požadavek, aby se člověk vzdělával po celý život není samozřejmě nová. Jako první v podstatě vyslovil tuto myšlenku Jan Ámos Komenský, když zdůrazňoval výchovu a vzdělávání nejen dětí a mládeže, ale také dospělých. (Škoda 1996, s. 7-25). V průběhu vývoje společnosti se nicméně měnily důvody, proč by se měl člověk neustále vzdělávat a s tím i nutnost permanentně si své vzdělání doplňovat. V posledních desetiletích 20. století, především v důsledku společenských a hospodářských změn, se myšlenka celoživotního vzdělávání začala opět velmi silně zdůrazňovat s cílem přehodnotit a změnit celé pojetí vzdělávání. Koncepty celoživotního vzdělávání formulované mezinárodními organizacemi (UNESCO, OECD, Rada Evropy) v 60. a 70. letech směřovaly především k sociálnímu a kulturnímu rozvoji celé společnosti právě prostřednictvím vzdělávání, které by mělo být přístupné všem bez jakékoliv diskriminace (Celoživotní učení pro všechny 1998).

V 90. letech 20. století se vedle koncepce celoživotního vzdělávání prosazuje koncepce celoživotního učení. V rámci této koncepce došlo k vymezení rozdílu mezi vzděláváním a učením, kdy učení je chápáno jako činnost jedince, zatímco vzdělávání jako řada sociálních aktivit spjatých s určitou institucí. Termín celoživotní učení tak označuje vlastní aktivitu, vlastní zájem uspokojovat své vzdělávací potřeby (Bočková 2002, s. 26)

Celoživotní vzdělávání znamená tedy celý život trvající proces od předškolního a školního vzdělávání až po vzdělávání dospělých. Oblast vzdělávání dospělých tvoří v rámci celoživotního vzdělávání velmi důležitou (možná bychom mohli říci i hlavní) složku vzhledem ke všem sociálním a kulturním změnám charakteristickým pro současnou společnost.

Samozřejmě, koncept celoživotního vzdělávání by měl být realizován napříč celou společností, avšak současné vysoké školy a univerzity jako nejvyšší vzdělávací instituce by se měly stát centry tohoto celoživotního vzdělávání (profesního i zájmového) a dostatečně a flexibilně reagovat na nejrůznější společenské a vzdělanostní potřeby a požadavky.

Plní vysoké školy a univerzity tuto funkci a skutečně reflektují současné kulturní, sociální a ekonomické problémy ve společnosti? Nutno podotknout, že i když při veškerou snahu a přes všechny možné překážky a úskalí bylo již mnoho vykonáno, stále ještě celoživotní vzdělávání není u nás ze stran vysokých škol a univerzit plně chápáno jako naprostá povinnost v procesu fungování stále se měnící a globalizující se společnosti. Prudký rozvoj vědy a techniky má za následek neobyčejně rychlý rozvoj celé společnosti. Tato skutečnost staví člověka do velmi složité situace. Nároky na oblast vzdělávání a vzdělanost jednotlivých lidí se prudce zvyšují.

Jak už jsem se zmínila, schopnost nebo lépe řečeno vstřícnost univerzit a vysokých škol odpovědně reflektovat společenské a vzdělanostní požadavky chci konkretizovat na jednom příkladu.

Abychom však zmiňovaný problém pochopili, musíme „zabrousit“ do historie, i když zase ne tak vzdálené. Termín vzdělávání dospělých je v současné době skloňovaný ve všech pádech, neustále se hovoří o potřebě a nutnosti vzdělávat se v celém průběhu života. Všeobecně se dnes uznává, že vzdělávání dětí a mládeže a vzdělávání dospělých se zásadním způsobem liší jak v náplni, tak formě a metodice. Na trhu můžeme najít velké množství teoretických prací zabývajících se právě metodikou vzdělávání dospělých. Vzdělávání dospělých, resp. Andragogiku lze studovat na univerzitách jako studijní obor, konkrétně na Univerzitě Palackého v Olomouci, na Univerzitě Karlově v Praze, na Univerzitě Komenského v Bratislavě a na Univerzitě v Prešově. Tohle jsou věci většinou naprosto jasné a známé. Ale považuji za nutné připomenout, že současný studijní obor Andragogika, resp. Pedagogika dospělých je na rozdíl od jiných poměrně mladý a že jeho vývoj (na přelomu 60. a 70. let a dále v letech 80.) byl lemován velmi složitými politickými a společenskými okolnostmi a že vzhledem ke svému charakteru snad ponejvíce v sobě odráží celkovou společensko-sociálně kulturní atmosféru.

Nyní však slíbený exkurz do historie. Období po roce 1948 bylo u nás (tj. v ČR a SR) velmi nepřejícné k jakýmkoli aktivitám, které se týkaly rozvoje oblasti vzdělávání dospělých. Monopolní postavení získala marxistická pedagogika, jež za svůj předmět považovala pouze výchovu dětí a mládeže. Teprve ve druhé polovině 50. let dochází k určitému oživení. Začíná znovu sílit zájem o výzkum a rozvoj teoretických otázek v oblasti výchovy a vzdělávání dospělých. Tento zájem souvisí do jisté míry se zaváděním vysokoškolského studia při zaměstnání určeného pracujícím, které se v této době začíná na některých vysokých školách prosazovat. Ukázalo se totiž jako nezbytně nutné řešit pedagogické problémy pracujících zejména v oblasti metod studia, jež by usnadnily pracujícím hlouběji a soustavněji se vzdělávat. Důležitým mezníkem jsou šedesátá léta, kdy se v rámci Státního plánu vědeckého výzkumu začínají pod vedením profesora Hyhlíka řešit nejzávažnější a aktuální problémy v oblasti výchovy a vzdělávání dospělých. Ve druhé polovině 60. let je na Katedře pedagogiky a psychologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze otevřen studijní obor Výchova a vzdělávání dospělých a zařazen mezi pedagogické disciplíny (Škoda 1996, s.129-134)

Ovšem zárodkem současné podoby studijního oboru Andragogika se stala realizace, i když jen velmi krátkodobá, studijního oboru Pedagogika dospělých, který vznikl na Katedře pedagogiky Filozofické fakulty UP v Olomouci na přelomu 60. a 70. let. Studijní plán byl zpracován na Katedře pedagogiky FF UP jako dílčí úkol v rámci výše zmíněného úkolu Státního plánu vědeckého výzkumu na Katedře pedagogiky FF UP v Olomouci. Studující tohoto na svou dobu velmi progresivního studijního oboru Pedagogika dospělých se mohli profilovat do dvou oblastí. Jeden směr byl zaměřený k podnikové pedagogice, druhý k sociální pedagogice. S těmito dvěma směry souvisela také dvě zaměření sociologie

(zmíněný studijní plán byl koncipován v kombinaci se sociologií).. Po politickém zemětřesení v první polovině 70. let vydalo Ministerstvo studijní plán celostátně platný pro obor Pedagogika dospělých. Ten byl v podstatě jednooborový a vycházel především z pojetí pedagogiky dospělých na Univerzitě Karlově v Praze. Během několika následujících let došlo k úplné transformaci na už dobře známý (a od počátku 90. let 20. stol. velmi zatracovaný) obor Výchova a vzdělávání dospělých. (Šmídová 2005, s.71)

Po sametové revoluci v roce 1989 se při tvorbě studijního plánu nyní už Andragogiky vycházelo z podrobných studijních plánů Pedagogiky dospělých na FF UP v Olomouci z přelomu 60. a 70. let také na Filozofických fakultách Univerzity Karlovy v Praze, Univerzity Komenského v Bratislavě a Univerzity v Prešově. Výsledkem bylo tedy otevření studijního oboru „Andragogika“ v Olomouci, ale také v Praze, Bratislavě a Prešově, samozřejmě jako více méně si podobných a současně lišících se andragogických koncepcí. (Šmídová 2005, s. 61)

Tímto se dostávám k jádru svého příspěvku. Chtěla bych zde ukázat na veliký rozdíl celkového profilu absolventa studijního oboru Výchova a vzdělávání dospělých z let 80. a profilu absolventa studijního oboru Andragogika z let 90. Můžeme říci, že tento rozdíl je logický a opodstatněný, a také můžeme říci, že v podstatě jakoby mávnutím proutku, během velmi krátké doby se z velmi silně zideologizovaného studijního oboru VVD (Výchova a vzdělávání dospělých) stal moderní a pokrokový studijní obor Andragogika. Jako konkrétní příklad se zaměřím např. na profil absolventa VVD z roku 1987 a na profil absolventa Andragogiky z roku 1996 na Filozofické fakultě UP v Olomouci.

Student, jenž absolvoval obor Výchova a vzdělávání dospělých v roce 1987, prošel studijním oborem velmi poplatným své době ve smyslu silné politické propagandy, zkorumpovanosti a velkého okleštění po stránce odborné. Toto studium bylo čtyřleté a neobsahovalo žádné profilace ani oborová zaměření. Pouze v posledním ročníku se jednalo o možnost velmi mírné a jemné specializace, zejména formou řízené odborné praxe ve výchovně vzdělávacích zařízeních pro dospělé. V rámci tohoto studijního plánu sice existovaly tři oblasti jistého specializačního zaměření a to podniková výchova a vzdělávání, školská výchova a vzdělávání a mimoškolská výchova a vzdělávání. Studenti však museli povinně absolvovat všechny tři specializace, takže možnost nějakým způsobem se profilovat byla pouze zdánlivá. Sociologické a psychologické disciplíny musely ustoupit disciplínám socialisticky zaměřeným a ve velké míře i pedagogickým. Nechyběly zde předměty jako Dějiny MDH a KSC, Marxistická etika či Světonázorová výchova dospělých (Studijní plán FF UP: studijní roky 1982/83 – 1986/87). Celé studium tak bylo výlučně ve srovnání se studijním oborem Pedagogika dospělých z přelomu 60. a 70. let omezeno na výchovnou a vzdělávací činnost (navíc ještě zaměřenou silně ideologicky), profilace do oblasti sociální (sociální práce) zcela vymizela, značně zredukována byla také oblast podnikové péče a tím i působnost absolventů tohoto oboru v rámci podniku.. Tato výlučnost výchovně vzdělávacích činností se tak promítla i do možností uplatnění absolventů.

Student, jenž absolvoval studijní obor Andragogika v roce 1996 (pouze o 9 let později) prošel oborem zásadně odlišným od starého VVD ve smyslu daleko většího záběru disciplín, které umožňovaly hlouběji se profilovat určitým směrem a současně reflektovaly rychle se měnící požadavky tehdejší společnosti ve smyslu neustále se zvyšujícího množství nových informací a dovedností, které by měl člověk zvládnout. Andragogika, která se studovala v kombinaci se Sociologií (podobně jako Pedagogika dospělých na poč. 70. let), měla tři, později čtyři profilace. Jednalo se o profilaci na sociální práci, personální management, kulturní práci a vzdělávání dospělých. Spojení se sociologií dávalo možnost, že sociologické disciplíny nemusely být zařazovány do kurikula vlastní andragogiky, ale studovaly se v rámci sociologie. Těžiště celého penza studijních disciplín tvořily disciplíny sociologické, andragogicko-pedagogické, psychologické a disciplíny vztahující se konkrétně k jednotlivým profilacím (personální management, kulturní práce atd.) a v neposlední řadě i disciplíny filozofické a metodologické. Absolventi se tak mohli uplatnit jako pracovníci

v oblasti vzdělávání dospělých, personální práce, v nejrůznějších oblastech sociální práce a sociální péče, v kulturních a kulturně výchovných zařízeních nebo také jako odborní sociologové v podnicích či jiných institucích. Andragogika jako studijní obor posléze procházela řadou změn, nicméně v současnosti nadále zachovává svůj původní ráz i možnost profilovat se do zmíněných oblastí a neustále tak reaguje na vzdělanostní a profesní požadavky nejen trhu práce, ale celé společenské, sociální a kulturní situace (Šmídová 2005, s. 75)

Z výše uvedeného je tedy na první pohled zřejmé, že absolventi studijního oboru Andragogika mají daleko větší možnosti se v současnosti uplatnit na trhu práce vzhledem ke svým znalostem, dovednostem, kompetencím získaným studiem než absolventi studijního oboru Výchova a vzdělávání dospělých z 80. let. Tehdejší absolventi se pravděpodobně po svém absolutoriu dobře uchytili v některém vzdělávacím středisku nebo v podnikových útvarech výchovy a vzdělávání dospělých atd. a dalo by se říci, že mohli být v tehdejší době na svém postu velmi úspěšní. Po roce 1989 však došlo k velmi prudkým změnám nejen v oblasti exploze nových informací a dovedností, ale také v oblasti celospolečensko kulturně sociální. Nejenže jejich znalosti nabyté studiem prudce zastarávaly, ale také se začali v první polovině 90tých let objevovat čerství absolventi studijního oboru Andragogika doslova nabití nejnovějšími informacemi, reflektujícími současné změny ve všech sférách společnosti, kteří jim začali nebo mohli začít na pracovním poli zásadním způsobem konkurovat. Dalo by se samozřejmě namítnout, že mnozí absolventi VVD z 80. let už byli pevně zakotveni v pracovní infrastruktuře a že své postupně zaostávající znalosti a dovednosti mohli plně kompenzovat svými zkušenostmi. Nicméně situace nebyla tak jednoduchá. Změny, které nastaly v 90. letech, byly tak zásadní, že měly dopad na celou společnost a zasáhly i většinu vysokoškolsky vzdělaných lidí. Pro většinu lidí, aby mohli setrvat na svém původním pracovním místě, bylo nezbytně nutné si své vzdělání aspoň v některé oblasti doplnit. Toto se muselo silně týkat také pracovníků, kteří vystudovali Výchovu a vzdělávání dospělých a v této oblasti se pracovně angažovali.

Vzhledem k tomu, že se tato konference týká role univerzit a vysokých škol v rámci celoživotního vzdělávání, chci zde navrhnout, jestli by nebylo správné či vhodné, aby právě univerzita (resp. fakulta) nabídla těmto svým absolventům možnost jistým způsobem si vzdělání doplnit a znovu tak upevnit a prohloubit své šance plnohodnotně se uplatnit na trhu práce. Jistě, od roku 1989 už uplynula poměrně dlouhá doba a určitě existuje velké množství těch, kteří byli sami aktivní a sami se nějakým způsobem „dovzdělali“, ať už absolvovali různé kurzy či semináře pořádané nejrůznějšími vzdělávacími středisky z oblasti, kterou si sami vybrali.

Nicméně, nejprve by bylo žádoucí odpovědět na otázku koho přesně bychom chtěli nebo měli vzdělávat a v čem (samozřejmě poté, co bychom si udělali průzkum, zda by byl zájem). Myslím, že adresáti by mohli být obecně všichni absolventi oboru Výchova a vzdělávání dospělých, ale i jiných a příbuzných oborů z období před rokem 1989, kteří v současné době jsou pracovně činní v některé oblasti akčního pole andragogiky (resp. integrální andragogiky) a mají samozřejmě zájem si své vzdělání doplnit a prohloubit a seznámit se s novými informacemi a změnami v rámci tohoto oboru.

A nyní v čem bychom je mohli vzdělávat. Domnívám se, že témat se nabízí mnoho. Jmenuji alespoň ty hlavní: nejnovější poznatky z oblasti firemního vzdělávání, základy managementu, oblast nových vzdělávacích technologií (e-learning), oblast distančního vzdělávání. Dále by se mohlo jednat o aktuální problémy ve vzdělávání dospělých a s tím související vývojové trendy současné společnosti jako jsou stárnutí populace (to znamená gerontagogika a gerontologie), problémy sociálního soužití, genderová dimenze, environmentální hnutí. Podle zájmu účastníků by přicházely do úvahy nové poznatky z oblasti personálního managementu, sociální práce, kulturní práce. A v neposlední řadě bych nepovažovala za zbytečné zařadit stručnou tematiku obecného konceptu integrální andragogiky a její metodologie jako určitého teoretického zastřešení.

Považme, našemu pomyslnému absolventovi z 80. let je nyní okolo pětáctyřiceti let, nachází se uprostřed svého produktivního věku a možná by tuto nabídku ze strany své fakulty rád přijal.

Co však brání univerzitám a vysokým školám stát se centry celoživotního vzdělávání? Najít jednoduchou a jednoznačnou odpověď zřejmě nebude tak snadné. Velice diskutované jsou finanční problémy, resp. financování celé soustavy celoživotního vzdělávání a vzdělávání dospělých. Dosti rozšířený názor, že není potřeba finančně dotovat oblast vzdělávání dospělých, spíše naopak, má jistě značný vliv na současnou situaci v rámci této oblasti. Podstatně horší je však problém negativního postoje některých univerzit a vysokých škol flexibilně reagovat na vzdělanostní potřeby těch, kteří se chtějí vzdělávat, ve smyslu neochoty a mnohdy i v tomto smyslu rigidních názorů samotných funkcionářů a učitelů univerzit a vysokých škol.

Ve svém příspěvku jsem problematiku role a postavení univerzit v rámci celoživotní vzdělávání vztáhla na profesně orientované vzdělávání a snažila jsem se poukázat na některé skutečnosti, jež by si ze strany vysokých škol zasloužily pozornost. Zaměřila jsem se na oblast, resp. studijní obor Vzdělávání dospělých – Andragogika. Tento obor ve své podstatě, jak už jsem uvedla výše, v sobě silně odráží celkovou společenskou situaci a proto vyžaduje od svých odborníků neustálou ostražitost a připravenost reagovat na neustále se měnící požadavky a potřeby.

Zdroje:

BOČKOVÁ, V. *Vzdělávání – průvodní jev života*. Olomouc: VYDAVATELSTVÍ UP, 1991. 49 s.

Celoživotní učení pro všechny (dokument UNESCO) Praha: GNOSIS, 1998. 374 s.
Studijní plány FF UP: Studijní roky 1982/83 – 1986/87. Olomouc: VYDAVATELSTVÍ UP, 1982 – 1986.

ŠKODA, K. *Kapitoly z dějin andragogiky*. Praha: VYDAVATELSTVÍ KAROLINUM, 1996. 137 s.

ŠMÍDOVÁ, V. *Andragogika a její vývoj a stav v ČR a SR*. Diplomová práce. FF UP, Olomouc, 2005. 90 s.